Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 115 1994

Svenska Litteratursällskapet

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson
Lund: Ulla-Britta Lagerroth, Margareta Wirmark
Stockholm: Kjell Espmark, Ulf Boëthius, Ingemar Algulin
Umeå: Sverker R. Ek
Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Slottet, ing. A0, 752 37 UPPSALA

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av
Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* skall lämnas dels på diskett (företrädesvis i ordbehandlingsprogrammen Word för Windows, Word för DOS eller Word Perfekt), dels i form av utskrift på papper.

ISBN 91-87666-09-X
ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Reklam & Katalogtryck, Uppsala 1995

och franska resan 1784. Det hade varit givande att systematiskt undersöka hans förhållande till den klassisk retoriken (en väg som Horace Engdahl med framgång slagit in på i *Den romantiska texten* från 1986), hans litterära strategier i olika genrer och situationer.

Thomas Thorild var en gåtfull personlighet, med förmåga att både attrahera och repellera. Under läsningen av *Harmens diktare* ställer man sig ofta frågor av psykologisk art, exempelvis om skaldens relationer till andra människor – till kvinnor, till de manliga vänner som dyrkade honom. Det är en besvikelse att volymens sista kapitel, »Mannen», också blivit dess kortaste, blott fyra sidor för den samlade personkarakteristiken.

Trots undersökningens väldiga format – elva år avhandlas på drygt 690 sidor – lämnar man boken med känslan att mycket återstår att göra i analysen av Thorilds sociala och politiska åskådning, hans litterära insatser och hans psykologiska utveckling. Ett problem under läsningens gång är framställningens utförlighet. Stellan Arvidson talar själv i slutet om »en detaljrikedom, i vilken läsaren kanske drunknat». Det finns hos honom en sympatisk strävan efter att »så fullständigt som möjligt redogöra både för [Thorilds] skrifter och för hans livsomständigheter», men risken är att läsaren inte orkar följa med. Gång efter annan skulle man önska att författaren höjde sig över enskildheterna för att ställa mer generella frågor.

Emellertid – »Ingen ting göres för sina fels skuld, utan för sit värdes skuld». *Harmens diktare* är ett resultat av sextio års outtröttligt arbete i Thorilds tjänst. Genom sin verksamhet som utgivare i Svenska Vitterhetssamfundets klassikerserie har Stellan Arvidson samlat unika insikter om Thorilds skrifter och den vetenskapliga diskussionen kring dessa. Han kan ibland skriva verkligt inspirerat, som i kapitlet »Prosalyriken» med dess fina karakteristik av livsdyrkaren Thorild. Hans biografi lägger en solid grund för fortsatt forskning att bygga på.

Marie-Christine Skuncke

Munch-Petersen, Erland: *Die Übersetzungsliteratur als Unterhaltung des romantischen Lesers. Ein Beitrag zur Rezeptionsforschung*. Aus dem Dänischen übersetzt von Monica Wesemann. Buchwissenschaftliche Beiträge aus dem Deutschen Bucharkiv, München, Band 36. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1991. 321 s.

Erland Munch-Petersens nya bok handlar om den masspridda prosafiktionen under 1800-talet – den tid då en oerhörd expansion av romangenren ägde rum i Europa och USA. Studien vilar tryggt på Munch-Petersens stora bibliografiska kartläggning av prosafiktionsutgivningen i 1800-talets Danmark. I tabellarisk form framlade han resultat från denna undersökning redan i *Romantisk underholdning* (1970), som också innehåller en mosaik av textexempel på motiv och temata i de met spridda 1800-talsromanerna. En rent bibliografisk redovisning finns i det väldiga uppslagsverket *Bibliografi over oversættelser til dansk 1800–1900 af prosafiktion fra de germanske og romanske sprog* (1976). Hela materialet ägnades därpå en utförlig analys i hans doktorsavhandling *Romanens århundrede. Studier i den masslæste oversatte roman i Danmark 1800–1870*, 1–2 (1978).

Vad Munch-Petersen nu har utfört är en grundlig genomarbetning och koncentrering av sitt stora forskningsmaterial för en tyskspråkig publik under anknytning till de senaste decenniernas receptionsforskning.

»Kvantitetsförfattare» (*Quantitätsautoren*) är ett nyckelbegrepp i Munch-Petersems forskningar om den översatta skönlitteraturen. Det är ett rent statistisktbibliografiskt begrepp utan någon värderande laddning. Munch-Petersen bibliograferar och räknar den prosafiktion i översättning som utgivits i bokform i Danmark under 1800-talet. De författare som överskrider ett visst tal räknar han som kvantitetsförfattare och deras böcker kallar han kvantitetslitteratur. Vid räkningen är begreppet *band* (da. »bind») avgörande. Ett *band* är ett stycke boktryck med självständig paginering. En flerbandsroman med löpande paginering räknas alltså som en enhet. Varje separat paginerad del i samlade skrifter betraktas som ett band och varje ny upplaga räknas givetvis också som ett band.

Av de ca 1.200 författare av prosafiktion som under 1800-talet översattes till danska får Munch-Petersen fram en tätgrupp på 24 som utkommit i mer än 50 band. De tio främsta kvantitetsförfattarna visar sig vara i tur och ordning Alexandre Dumas d.ä. (280 band), Charles Dickens, Emilie Flygare-Carlén, Eugène Sue, Walter Scott, Marie Sophie Schwartz, Frederick Marryat, Edward George Bulwer-Lytton, Klara Mundt (pseud. Luise Mühlbach) och James Fenimor Cooper (122 band).

Detaljer i en sådan metod kan alltid diskuteras, men kontroller visar att även när andra sätt att genomföra en kvantitetsberäkning tillämpas blir resultaten praktiskt taget desamma. Genom sin bibliografiska arbetsmetod får Munch-Petersen fram en väl säkerställd population, som han sedan kan arbeta med i sina textanalyser. Övensstämmelserna mellan förhållandena i Danmark och i andra västeuropeiska länder är också påtagliga.

Man kan inte gärna föreställa sig att en författare uppnår att bli producerad i ett oerhört högt antal band på marknaden utan att också verkligen vara köpt och läst i ungefär motsvarande grad av den växande borgerliga romanpubliken på 1800-talet. Endast ett brett publikgensvar, som måste bero på att många människor ansåg sig ha utbyte av just denna läsning, kan förklara de exceptionellt goda avsättningsmöjligheter som långvarigt rådde för kvantitetsförfattarna i Munch-Petersens kartläggning.

En romanförfattare som verkade tidigt under århundradet har naturligtvis större chans att fram till sekelskiftet 1900 passera gränsen 50 band än en skribent som debuterade under andra hälften av seklet. Som ett klokt korrektiv mot denna missvisning i statistiken kan man betrakta forskarens beslut, att låta den textanalyserande delen av undersökningen endast omfatta kvantitetsförfattare som framträtt före 1870.

Framställningen är i sin nya tyskspråkiga version disponerad under fem huvudrubriker. Först diskuterar

Munch-Petersen principiellt hur översättningsromanen fungerar som underhållning. Han dröjer bl.a. vid motsättningarna mellan kritikernas, förläggarnas och läsarnas perspektiv på den masslästa fiktionslitteraturen. Särskilt diskuterar han växelspelet mellan författaren och publiken. Det existerar, kan man säga, ett slags överenskommelse mellan de två parterna, som i 1800-talsromanerna ofta explicit bekräftas genom olika ganska fasta formuleringar i själva romantexten. Munch-Petersen kan med sin utomordentliga beläsenhet i materialet ge en mängd intressanta och roande exempel på detta.

Nästa kapitel – det största i Munch-Petersens nya bok – diskuterar ingeånde de ideologiska positioner, som intas av kvantitetsförfattarna under 1800-talet fram till »det moderna genombrottet». I spetsen för århundradets nya underhållningsroman går författare som Cooper, Scott och Dumas. En generell idealism präglar flertalet succétexter vare sig de kan hänföras till århundradets romantiska eller realistiska strömningar. Händelsekedjan i kvantitetsromanerna länkas så, att de borgerliga samhällsnormerna står kvar oantastade vid berättelsens slut. Vad som försiggår i romanerna är ett spel mellan textförfattarnas undervisande ambitioner och deras – kan man tycka – ofta vådliga fantasiflykt och medvetna förtigande av vissa sidor av verkligheten.

Två följande kortare kapitel om kvinnor respektive män inom underhållningslitteraturen belyser på ett intressant sätt könsrollsfrågor i såväl författarliv som texter. Här anlägger Munch-Petersen således både litteratursociologiska och textanalytiska perspektiv.

Sista kapitlet uppställer i tio teser en katalog över viktiga karakteristika för underhållningsromanen och söker summera svaren på frågan om vad som skapade den enorma framgången för populärfiktion. Den tyska term, som Munch-Petersen väljer att begagna här och som naglas fast i början av varje tes, är »Der volkstümliche Roman». Författaren säger i kapitlets inledande definition, att därmed menas en roman som läses av alla befolkningsskikt (»alle Volksschichten»). Recensenten är för sin del inte så tilltalad av detta termval och denna bestämning, eftersom hela den 1800-talspopulation, som Munch-Petersen arbetat med, i varje fall under förra hälften av århundradet fördes fram inom det etablerade förlags- och bokhandelssystem som hade byggts upp för borgerskapet och den bildade medelklassen. Författaren har sökt en så generell term som möjligt och den blir ju så småningom mer rättvisande, i takt med att även en allmoge- och arbetarpublik börjar erövras av kvantitetsromanen. Men för den undersökta perioden 1800–1870 föredrar jag en terminologi enligt författarens doktorsavhandling: undersökningen gäller ju den (inom borgerskapet) masslästa romanen, spridd genom bokhandeln.

Det verkar som om Munch-Petersen varit hårt hållen av det tyska förlaget för att inte boken skulle bli för stor. Litteraturförteckningen är starkt selektiv och notavdelningen begränsad till två sidor. Några sidhänvisningar till anförda textställen i de digra romaneerna förekommer knappast, men här kan man ibland få hjälp av den danska dissertationen från 1978 som har rikliga bibliografiska upplysningar.

Sammanfattande kan konstateras, att det är högst lovvärt att Erland Munch-Petersens undersökning i nyskriven och mer koncentrerar form framläggs för internationell publik. Hans studie saknar praktiskt taget motsvarigheter inom litteraturvetenskapen och den bearbetar energiskt två texttyper som verkligen varit svårt försummade i forskningen: översättningarna och de masslästa romanerna. Munch-Petersens bok bör uppmärksammas av fackfolk i alla de länder, som blev indragna i den expansion av bokmarknaden som gjorde romangenren – eller i varje fall en stor del av den – till ett massmedium.

Lars Furuland

Kerstin Dahlbäck: *Ändå tycks allt vara osagt. August Strindberg som brevskrivare*. Natur och Kultur 1994.

I sitt arbete *Svensk brevskrivning. Teori och tillämpning* (1988) företog Stina Hansson en kartläggning av den brevteoretiska litteraturen i Sverige alltifrån 1600-talet till modern tid. Hon granskade därjämte mot denna bakgrund 29 brev av 26 författare, brev som hon hade »träffat på och funnit intressanta». I sin recension i *Samlaren* 1989 anmärker Torkel Stålmarck att det rör sig om ett väl subjektivt urval, men ger på samma gång Stina Hansson rätt i att »det vore en närmast omänsklig uppgift att sammanställa ett brevmaterial som skulle vara användbart för statistisk bearbetning, omänsklig och förmodligen föga meningsfull». De behandlade brevtexterna sträcker sig ända från medeltid och fram till 1800-talet, brevställarnas gyllene tid, en följd av den ökade skrivkunnigheten som Stålmarck påpekar. Vårt eget århundrade har ju sett brevställargenrens avtynande. Som Stålmarck noterar visar Stina Hansson genom analyser av inledningar och mönsterbrev i 1800-talets brevställare hur retoriken ännu under det seklet levde kvar och rentav fick ökat spelrum. Brevställarutgivaren ville framstå som en lärd auktoritet och kände på samma gång brevskrivarnas behov av enkla böjningsmönster.

Kerstin Dahlbäck för också hon emellanåt brevställarna på tal i sitt pionjärarbete om *August Strindberg som brevskrivare* – beteckningen pionjärarbete använde Stålmarck likaså om Stina Hanssons bok – men någon större relevans för hennes undersökning får de inte. Hon berättar i ett förord att hennes monografi utgör en fristående del av hennes projekt »Analys och databearbetning av August Strindbergs brev»; »inom detta har samtliga tillgängliga brev av Strindberg (tryckta och otryckta) inkodats och bearbetats». Tyvärr har genom flera olyckliga omständigheter, förklarar hon, datamaterialet inte kunnat komma till den användning som varit planerad. Referenser till datamaterialet möter dock på flera håll i Stina Hanssons bok – så belägger hon förekomsten av några svordomar och interjektionen »O» i Strindbergs korrespondens med Björnson, Carl Larsson, Claës Lööström och Pehr Staaf för att »på ett enkelt vis» ange den högre stilnivån i breven till Björnson i förhållande till de andra! I en Bilaga till boken får man ta del av en rad statistiska tabeller, bl.a. en av antal